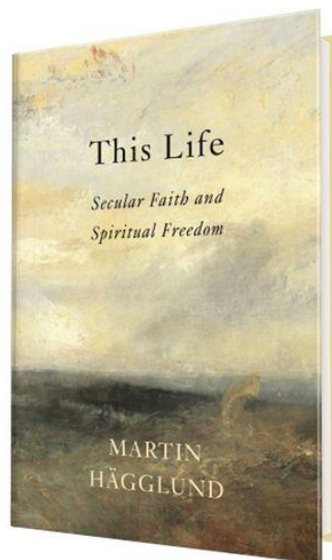


Jenny Maria Nilsson:

Filosofiskt evangelium för en sekulär andlighet

Svenska Dagbladet, Under strecket, 18 december 2019



Martin Hägglund (f. 1976). Foto: Yale University

<https://www.svd.se/filosofiskt-evangelium-for-en-sekular-andlighet>

Hedrar man livet högre genom att sätta sin tilltro till evigheten eller genom att ta förgängligheten på allvar? I sin nya bok pläderar den svenske Yale-professorn Martin Hägglund för skönlitteraturens ”sekulära tro” som en mer önskvärd livsåskådning än liknöjd religiositet.

Detta är en understreckare, en fördjupande essä, dagligen i SvD sedan 1918. Åsikter som uttrycks är skribentens egna.

Något av det mest intressanta som filosofen och litteraturteoretikern Martin Hägglund gör i sin tjocka bok ”This life: Secular faith and spiritual

freedom” (Knopf Doubleday) är att han sätter upp ett motsatsförhållande mellan å ena sidan den litteratur som autentiskt förmår gestalta världen och religiös praktik å den andra. Han sätter upp fler motsatsförhållanden, ett mellan religiös praktik och andlighet och ett annat mellan demokrati och kapitalism: religiositet utesluter andlighet och kapitalism demokrati – han menar det just så radikalt.

Forskningsområdet som Hägglund gjort till sitt (han är professor vid Yale) inbegriper att undersöka religiösa intuitioner och deras konsekvenser via det skrivna ordet, och han resonerar som om en viss typ av litteratur är den sekulära människans bibeltexter. Hägglund använder sig av författare som Karl Ove Knausgård och Marcel Proust men det handlar inte om specifika namn utan vad de åstadkommer med sin fiktion: hedrar våra förgängliga liv genom att beskriva dessa ingående i all sin sårbarhet. Vilket är motsatsen till vad Bibeln vill förmedla: Gud är oss en väldig borg, ett skydd som gör oss osårbara och eviga.

Kampen i Knausgårds romansvit ”Min kamp” gäller Karl Oves strävan att bli ett med sitt liv. Knausgård känner sig utanför detta liv som är hans eget, står och glori på det som genom ett fönster och instinkten är att fly: ”Så livet jag levde var inte mitt eget. Jag försökte göra det till mitt, det var den kampen jag förde.” En strid förenad med risker, att knyta an till sig själv, sin närvaro på planeten, sin kroppslighet, innebär att öppna sig för lidande. Världen kommer åt en och den skörhet som följer med en acceptans av tillvarons begränsningar är enligt Hägglund ett villkor för andlighet; om du förstår existensens ändlighet blir du känslig för vad den rymmer.

Älskade människor, bekanta rum, vanor du uppskattar – allt ska ta slut och att inse att tiden är utmätt är grunden för Hägglunds sekulära tro. Sekulär tro respektive religiös sådan är då två olika strukturer som motiverar människan att inta motsatta rörelseriktningar, den sekulära människan vänder sig *till* livet och sina medmänniskor medan den religiöse vänder sig *bort* från det: ”Att bli frälst i religiös mening är att inte längre bry sig”, skriver Hägglund.

Hör jag invändningar? Religiösa hävdar vanligtvis att det är tvärtom. Livets mening, dess tyngd och krav på en livsföring med moralisk halt är något religioner mutar in som sin domän. Sekulära kan kanske bete sig med omsorg och anständighet men de gör det instrumentellt, får improvisera sig fram till ett etiskt liv *case by case*, medan religiösa tryggt

kan slå sig ner i det objektivt etiska möblemang Gud ställt fram. Sådana försök till inmutning av objektiva värden besvåras inte Hägglund, det är som om han nyligen anlånt planeten och någon förklarar konceptet religion för honom varpå han förvånat utbrustit ”det stämmer ju inte alls!” och inlett en egen utredning. Ordet ateism nämns cirka en gång i boken och då för att slå fast att det är en återvändsgränd som, liksom traditionell religion, inte kan rymma våra andliga intuitioner och dess logiska konsekvenser.

Lite som Albert Camus. Är du ateist? Camus svarade: Jag är inte ateist och jag är inte religiös, jag bara är. Postulerar du inte övernaturliga entiteter har du inget behov av ett motsatsord till dessa.

Bara den förgängligheten darrar inom kan förstå livets mirakel, så har jag alltid känt.

Vilka är Hägglunds bevis för att sekulär tro gör oss engagerade medan religiös sådan gör oss likgiltiga? Författaren dekonstruerar beteenden, plockar isär människors vandell, analyserar och kategoriserar. Med Martin Luther King till exempel, King var som bekant pastor men det är omvitnat att människorättsaktivisten irriterade sig på de av kyrkans män som predikade evigt liv och frälsning. Kvällen innan King mördas formulerar han sig ungefär så här: Visst, man kan tala om vita särkar i evigheten men det är här nere folk behöver skor och kläder. Man kan tala om det nya Jerusalem som ska uppstå men hur ska ett nytt [och mer rättvist] Los Angeles, Memphis eller New York bli till?

Rättvisa nu eller i ett paradisl efter döden? Kings bekymmer gäller det förstnämnda, pastorn använder den religiösa trons plattform för att utöva sekulär tro även om han själv skulle vara omedveten om det.

Hägglund har en poäng, handlingar är ett mer stabilt utvärderingsområde än ord, ord lånar sig enklare till självidentitetsprojekt och manipulation. Men människors incitament, vilja och beteende är ett tråsk författaren rundar väl enkelt genom att ignorera det och beteendekategoriseringen är lite mycket ”trollspö som får ekvationen att gå ihop”. Helt ok, om jag inte fick känslan av att Hägglund tycker sig ha författat en annan bok än den jag tycker mig läsa? Essäistik som presenterar betraktelsesätt, så läser jag ”This life” och då är allt i sin ordning. Men Hägglund räknar hem

filosofiska härledningar, slutsatser av givna premisser? Det är mer tveksamt.

King är inte bara ett exempel, utan (gissar jag) inspiration för Hägglunds hela teoribygge. Fundamentet av sekulär tro föranleder obönhörligen en politisk hållning av demokratisk socialism. Hägglund argumenterar för att även King drog den slutsatsen och citerar ögonvittnen ur pastorns närmsta krets. King trodde inte att kapitalism kunde fylla fattigas behovligheter men det kunde man inte säga i USA på den tiden.

Höga kusten är en plats där Hägglund tillbringat delar av sin uppväxt och han inleder med en kärleksförklaring till landskapet. Inlandsisen har karvat fram den dramatiska terräng där mammans släktlinje levit i generationer och så hans flyktighet i allt detta: ”Klipporna under mina fötter är en påminnelse om geologins tideräkning, i vilken vi är blott ett korn.”

Bara den förgängligheten darrar inom kan förstå livets mirakel, så har jag alltid känt. Mina och Hägglunds instinkter överensstämmer alltså angående andlighetens villkor, vi tillhör båda den andliga tradition jag alltid kallat ”den osynliga traditionen”; då vet man att den genomsyrande magi luften är full av inte strömmar ur något överjordiskt utan ur det jordiska, inte från himlen utan från den verklighet där liv genereras och levs.

Medan kristendomen i Sverige har varit högljudd, maktsökande och missionerande (i alla fall också) har den osynliga traditionen varit motsatsen, ödmjuk och med kännedom om att helighet är något människan måste söka frivilligt. Religiösa, av olika slag, menar ibland att deras Gud ligger bakom allt gott och riktigt i kulturen och det ger upphov till bisarra diskussioner när den religiöse efterlyser mer religion, inte för sig själv utan för icke-religiösa vars tomhet förutsätts: ”Idén om det sekulära livet som tomt eller meningslöst är i sig en religiös uppfattning”, skriver Hägglund.

Vi tycks leva i en nyreligiös tid, fler invandrare har kommit med religiösa vanor och det kristna Sverige har dels inspirerats och dels anlagt moteld.

Genom din sårbarhet rörs du av tillvaron, är Hägglunds tes, genom såret i dig känner du såret i andra. Immanuel Kant rördes av stjärnhimlen och

utvecklade universaliserbarhetsprincipen; moral innebär att du hedrar lagen om att andra har samma rätt och samma skyldighet i samma situation som du själv. Arthur Schopenhauer rördes av konstverk och utvecklade teorin om det estetiska momentet; konsten öppnar dig för världen och du befrias tillfälligtvis från vilja till makt och går upp i identifikation med medmänniskorna. Albert Camus rördes av solens bländande ljus på barndomens stränder i Alger, i "Människans revolt" skriver han "Jag revolterar, alltså finns vi till" – människans sårbarhet för ut henne ur sin ensamhet.

Och Martin Hägglund ser ut över Bottniska viken och vill att alla ska bli sossar. Nä, inte riktigt men hans variant av socialism känns svensk. Resonemangen genomsyras av Marx teorier men Hägglund kritiserar både gammeldags kommunism och moderna marxister. Idealet verkar vara folkhemmet som bäst, välfärd kombinerad med de tidiga liberalernas frihetsanspråk.

"Arbete definierar oss", menar Hägglund. Tolka det i vid mening, strävan, slit och möda definierar oss. Arbete i sig är inte problemet, bara den sort som alierar oss från oss själva och våra liv: du måste ha agens i vad du gör – snarare än att underkastas det du gör – vilket kräver att du aktivt upprätthåller din existentiella identitet. Kärnan i Hägglunds arbetskritik är att arbete som domesticerar oss urholkar vår förmåga att upprätthålla vår existentiella identitet, vilken är nödvändig för vår andlighet.

Snart jul och folksporten att hitta exempel på att kristet julfirande är under attack är igång. Konspirationsteorin är att muslimer och deras medlöpare medvetet och omedvetet försöker utplåna kristendom. Vi tycks leva i en nyreligiös tid, fler invandrare har kommit med religiösa vanor och det kristna Sverige har dels inspirerats och dels anlagt moteld. En mer vänsterorienterad kristendom menar att all religion är bra, hotet är gudlöshet, och känner vind i seglen. En mer högerorienterad kristendom menar att bara en viss sorts kristendom är bra, hotet är allt annat, och den kristna värdegrunden måste delas av alla om vi ska få en stabil gemenskap.

I den kontexten blir judoflippen som Hägglund försöker göra – förvandla sekularitet till sekulär tro, göra religion av anti-religion – särskilt intressant. Är det en idé vars tid har kommit? Själv har jag alltid värnat sekularitetens avstånd till religion: ateism är en trosåskådning lika lite som

att inte samla frimärke är en hobby, ligger inte det sekulära samhällets styrka i att ignorera trosåskådningar men värna religionsfrihet? Hägglund vill ge människors andlighet sitt rätta hem, är inte risken att han blir bara ännu en gemenskapsmånglare på trons marknad?

”This life” är ett ansvarsprojekt – ett jordiskt paradiset, nu och här, så långt det är möjligt. En strävan som kräver individens arbete med både sin person och sitt samhälle, en ansträngning som upptäcker och urskiljer ”denna verklighet som vi riskerar att dö ifrån utan att ha lärt känna och som helt enkelt är våra liv”, skriver Hägglund.

Att bli allt man kan, att det till och med är ens plikt, är en fin gammal idé: ”Kristus dog säkert för någon men inte för mig – människan är skyldig, men hon är det därför att hon inte kunnat utvinna allt ur sig själv”, skrev Camus i sin dagbok. Det skulle kunna vara den sekulära trons julevangelium.

Jenny Maria Nilsson

Kulturjournalist och kritiker